

تداوم نقش مایه موجودات ترکیبی در پارچه‌های آل بویه و نقوش کتاب عجایب المخلوقات

مریم زارع خلیلی^۱، مریم کامیار^۲

۱. فارغ التحصیل دکتری هنر اسلامی دانشگاه تربیت مدرس

۲. دکترای پژوهش هنر، استادیار، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

چکیده

دوره آل بویه، زمانی است که در آن رجعتی به فرهنگ و هنر پیش اسلامی و هویتی ایرانی شکل گرفت و در نتیجه آن پیوندی میان هنر ایرانی و هنر اسلامی رایج در عصر یاد شده برقرار شد. کاوش‌های شهر ری بین سال‌های ۱۹۲۴-۱۹۲۵ م/ ۱۳۰۴-۱۳۰۳ ه. ش، در دو منطقه بی‌شهر بانو و نقاره‌خانه انجام شد؛ آثاری از جمله: بقایای انسانی و پارچه‌های ابریشمی نفیس کتیبه‌دار و منقوش سلطنتی به دست آمد. پارچه‌های مزین، به عنوان کفن و روپوش قبر بوده؛ از نقش موجودات ترکیبی در پارچه‌های مورد نظر استفاده شده است. یکی از آثار مکتوب دوران اسلامی که در وصف موجودات ترکیبی نوشته و تصویرسازی شده است، کتب عجایب المخلوقات است. بر این اساس، سوال محوری این تحقیق این بوده که چه ارتباطی بین تصاویر موجودات ترکیبی پارچه‌ها و کاربری پارچه‌ها (کفن و دفن) وجود دارد؟ یافتن ارتباط بین تصاویر موجودات ترکیبی عجایب المخلوقات و نقوش موجودات ترکیبی پارچه‌های آل بویه، از دیگر پرسش‌های این تحقیق است. هدف از این بررسی یافتن نقش موجودات ترکیبی در پارچه‌ها و پیدا کردن ارتباط آنها در تدفین و خاکسپاری است. روش پژوهش بر مبنای رویکرد توصیفی- تطبیقی تنظیم شده و شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش از گونه کیفی است. موجودات ترکیبی نقوش پارچه‌ها و موجودات ترکیبی تصاویر کتب عجایب المخلوقات از نظر فرمی شبیه بوده و در بعضی مواقع از نظر محتوا مشابهت‌هایی دیده می‌شود که نشان دهنده تداوم نقش در دوره‌های مختلف تاریخی است. ارتباط بین پارچه‌هایی با نقوش موجودات ترکیبی و کاربری آیینی، در مراسم کفن و دفن؛ معنادار به نظر می‌رسد.

کلمات کلیدی: نقوش پارچه‌های آل بویه، موجودات ترکیبی، پارچه‌های کفن، عجایب المخلوقات

مقدمه

دوران آل بویه، به عنوان عصر احیای هنر ایرانی در قالبی ایرانی-اسلامی شناخته می‌شود. یکی از زمینه‌های شناخت هنر آل بویه، پارچه‌های ابریشمی منقوشی است که از محوطه‌های باستانی از جمله منطقه ری، به دست آمده است. بنابر مطالعات انجام شده، صنعت پارچه‌بافی در دوره آل بویه از پیشرفت قابل ملاحظه‌ایی برخوردار بود (حدیدی ۱۳۹۳). در متون و سفرنامه‌های دوره اسلامی نیز به کیفیت صنعت پارچه‌بافی این دوره اشاره شده است؛ از جمله ابن خردادبه در کتاب *مسالك الممالک* (اصطخری ۱۳۴۰)، حموی در کتاب *معجم البلدان* (حموی ۱۸۶۶) و مسعودی در کتاب *مروج الذهب* خود از پارچه‌بافی در شهرهای ایران از جمله بافت پارچه‌های ابریشمین ذکر کرده‌اند. پارچه‌های به دست آمده از این دو محوطه دارای نقوشی ترکیبی است. نقوش پارچه‌های فوق از لحاظ فرم حاوی شناخت باورها و اعتقادات دوره است. ارتباط بین نقش موجودات ترکیبی در پارچه‌های کفن آل بویه از اهداف این پژوهش است. یکی از آثار مکتوب دارای تصاویر موجودات ترکیبی کتب عجایب المخلوقات است؛ معروف‌ترین آنها کتاب *عجایب المخلوقات قزوینی*^۱ بوده که در دوره‌های مختلف بازنویسی و مصورسازی شده است. کتاب *عجایب المخلوقات*، سندی شبه علمی بوده که در آن درباره جهان برین و زیرین سخن گفته است. در انتهای کتاب تصاویر موجودات عجیب که در خود کتاب تحت عنوان ((فی حیوانات عجیب اشکال)) نام گذاری شده، قرار گرفته‌اند. از اهداف دیگر این پژوهش مقایسه موجودات ترکیبی در پارچه‌های آل بویه با تصاویر کتب *عجایب المخلوقات* است.

پیشینه تحقیق

از زمان یافت پارچه‌های شهر ری از کاوش‌های باستان‌شناسی، بررسی‌های مختلفی در زمینه خوانش کتیبه‌ها، شناخت کاربری، نقوش و بخصوص تاریخ گذاری این آثار انجام شد. از جمله تحقیقات انجام شده می‌توان به پژوهش آکرمن، پوپ و وایت^۲ اشاره کرد (Blair Bloom & Wsr dwell 1992). در سال ۱۹۸۹ هارولد گلیدن به درخواست موزه کیولند به مطالعه و خواندن کتیبه‌ها پارچه‌ها پرداخت (Ibid). براساس کتیبه‌ها و همچنین به کمک تاریخ گذاری‌های کربن ۱۴ برخی از پارچه‌ها به دوره آل بویه منتسب گشتند (Ibid). در سال ۱۳۴۴ برزین در مجله هنر و مردم به انتشار تصویر یکی از پارچه‌های یافت شده از شهر ری پرداخت (برزین، ۱۳۴۴). تعدادی از پارچه‌ها نیز به کمک روش آسیب دما و رطوبت به عنوان پارچه‌های دوره آل بویه و سلجوقی تشخیص داده شدند (Sharif & Esmaili 2017). (Moini & Rollman, 2017). تحقیقاتی نیز در حیطه نقوش پارچه‌ها انجام گرفته است؛ از جمله، در کتاب *Symbols of power*، نویسنده به معرفی پارچه‌های نفیس سرزمین‌های اسلامی که در موزه کیولند نگهداری می‌شوند با توجه به کارکرد پارچه‌ها اشاره کرده- است (W.Mackie, 201). زهره روح‌فر در بخشی از کتاب خود با نام "نگاهی به پارچه‌بافی دوران اسلامی" معتقد است

^۱. کتاب *عجایب المخلوقات* و غرائب الموجودات نوشته زکریابن محمدبن محمود مکتونی قزوینی اواخر قرن هفتم هجری

^۲ Gaston wiet

نگاره‌های منسوجات آل‌بویه ریشه در قدیمی‌ترین اندیشه‌ها و اسطوره‌های ایرانی دارد (روح‌فر، ۱۳۸۰). دادور و حدیدی در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی نقوش منسوجات قرون اولیه اسلامی از قرن اول هجری قمری تا اواخر دوره سلجوقی" به بررسی منسوجات بر اساس میزان تاثیرپذیری از نقش مایه‌های ایران قبل از اسلام پرداخته‌اند (دادور، خطایی، ۱۳۸۵). در مقاله دیگری تداوم پرندگان و موجودات اساطیری پرندسان از دوره ساسانی تا بعد از اسلام بر اساس تطبیق هندسه نقوش و رابطه آنها را با پرنده‌ها اشاره شده است (فتحی، فربود، ۱۳۸۸). فریده طالب‌پور و سوسن خطایی در مقاله‌ای به تحلیل پارچه‌های آل‌بویه و ساسانی پرداختند و این دو محقق نقوش پارچه‌ها را در چهار بخش نقوش حیوانی، گیاهی، هندسی و افسانه‌ای تقسیم کرده و برای هر کدام خصوصیات را قائل شدند (طالب‌پور، خطایی، ۱۳۹۰). در سال ۱۳۹۶ نیز ابوالفضل صادقی‌پور فیروزآبادی به مقایسه نقوش منسوجات ساسانی و آل‌بویه پرداخته و شباهت‌هایی بین آنها قایل شده است (صادقی‌پور فیروزآبادی، ۱۳۹۶). درباره پیشینه تحقیق کتب عجایب المخلوقات باید گفت: قدیمی‌ترین دانشنامه با موضوع عجایب نویسی از شخصی به نام بلیناس بوده که به عنوان الگویی برای عجایب نویسی قرار گرفت (پرویزی، ۱۳۸۶، ۱۴). از دیگر متون عجایب نامه، کتاب عجایب الهند (شگفتی‌های هندوستان)، متعلق به ناخدا بزرگ (شهریار رامهرمی) است - اواخر قرن چهارم ه. ق (رامهرمی، ۱۳۴۸، ۵). ابراهیمی به مطالعه تطبیقی تصاویر وهمی نسخه عجایب المخلوقات قزوینی با یکی دیگر از عجایب نامه‌ها پرداخته است (ابراهیمی، ۱۳۹۱). بررسی دیگری بر تحلیل تصاویر کتاب عجایب المخلوقات قزوینی نسخه نگهداری در دانشگاه پرینستون شده است (مهریزی ثانی - مهندس پور، ۱۹۰). مقاله دیگری فقط پرنده‌های کتاب عجایب المخلوقات را مورد بررسی قرار داده‌اند (فن‌هس - شوارتس، ۱۳۸۵). از بررسی‌های نسخه چاپ سنگی عجایب المخلوقات می‌توان به آثار چاپی علیقلی خویی اشاره کرد (ترابی، ۱۳۹۰).

پارچه‌های آل‌بویه در منطقه ری

حکومت آل‌بویه در سه مرکز شیراز، بغداد و ری متمرکز شد؛ (ترکمنی آزاد، ۱۳۸۴، ۷۸) (فقیهی، ۱۳۹۷، ۳۴). کارگاه‌های پارچه‌بافی شهر ری در بافت و تهیه قبای حاشیه‌دار و راه‌راه و همچنین بافت پارچه دو پودی معروف به منیر اهمیت ویژه‌ای داشت (پوپ، آکرمن، ۱۳۸۷، ۲۳۱۱). در بین پارچه‌های بدست آمده از اوایل دوران اسلامی، تنها گروهی از پارچه‌های ابریشم است که می‌توان به آنها پارچه اصیل ایرانی گفت؛ برای ضمانت پارچه‌های اصیل ایرانی این گروه حدود پنجاه قطعه پارچه ابریشم منقوش است که در حفاریات از قبور ری بدست آمده است (همان، ۲۱۳۳). این حفاریات باستان‌شناسی از دو محوطه بی‌بی‌شهربانو و نقاره‌خانه ری انجام شد که پارچه‌های ابریشمی کتیبه‌دار و منقوش سلطنتی بدست آمد (Moini & Rollman 2017). بیشترین تعداد پارچه توسط کیولند^۳ خریداری شد (liebich.2007.19) از نظر کاربری، پارچه‌های یافت شده شامل جامه و پارچه‌های پوشش قبر بودند (روح‌فر ۱۳۹۶: ۳۰؛ فریه، ۱۳۷۴: ۱۷۵).

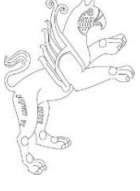
³ F.Cleveland Morgan

پارچه‌های کفن و پوشش قبر دوره آل بویه، شهر ری

پارچه‌های ابریشم گورستان شهر ری، مزین به نقوش تصویری و نوشتاری هستند. در دوران آل بویه «اگر مرده از بزرگان بود، وی را در ابریشم و زری و پارچه‌های نشاندار و گلدوزی شده می‌گذاشتند» (چیت‌ساز، ۱۳۹۱، ۱۶۱). از مشاهده پارچه‌های بدست آمده چنین استنباط می‌شود که در دوران آل بویه صنعت پیشرفته‌ای جهت بافت ابریشم که در مراسم تدفین مورد استفاده قرار گرفته با نوشته‌های مذهبی همراه با تصاویر اشکال نامتعارف وجود داشته است (پاتریشیا، ۱۳۸۵، ۴۸). برخی از نقوش تزیینی پارچه‌های کفنی ری، شامل موجودات ترکیبی است. یازده نمونه پارچه‌ی ری که همراه با نقوش تزیینی موجودات ترکیبی است در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. از این پارچه‌ها، ۹ نمونه در موزه کیولند و ۲ نمونه از کتاب گاستون ویت^۴ است (Wiet, 1945). در این تحقیق ضمن تطبیق موجودات ترکیبی با کتب عجایب المخلوقات، نقش موجودات ترکیبی در پارچه‌ها بررسی شده است. (جدول شماره ۱)

جدول ۱: تصاویر، طراحی و توضیحات موجودات ترکیبی در پارچه‌های آل بویه، منبع: نگارندگان

نمونه پارچه	بزرگ‌نمایی ترکیبی	موجود	توضیحات
۱			مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۳۸.۵ * ۶۷ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، پرنده با شاخ بز
۲			مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۲۸ * ۲۵ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، نقوش انسانی، حیوانی، گیاهی و خط
۳			مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۴۰ * ۳۰ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، شیردال (ترکیب عقاب و شیر) با فرم هندسی و گیاهی ترکیب

⁴ . Gaston wiet

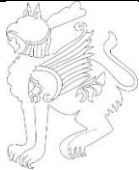

<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۱۲*۱۷ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، انسان-پرنده</p>			۴
<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۴۳*۳۸ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، بز بالدار قرینه و معکوس</p>			۵
<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۷۵*۶۵ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، بز بالدار قرینه محافظ گیاه</p>			۶
<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۴۹ * ۴۷ نوع نقش: موجود ترکیبی، عقاب دوسر حمل کننده انسان بالدار</p>			۷
<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۴۹*۴۶ cm نوع نقش: موجود ترکیبی، عقاب دوسر حمل کننده انسان</p>			۸
<p>مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۶۶ * ۷۰ نوع نقش: موجود ترکیبی، شیر بال دار</p>			۹

9th International Conference on Language, Literature History and Civilization

March 14, 2023 Tbilisi - Georgia

مواد اولیه: ابریشم ابعاد: ۳۵*۳۵cm نوع نقش: موجود ترکیبی، انسان و شیر بالدار			۱۰
مواد اولیه: ابریشم ابعاد: نامعلوم نوع نقش: موجود ترکیبی، شیر و عقاب			۱۱

در جدول شماره ۱ موجودات ترکیبی پارچه‌های کفنی آل بویه عبارتند از:

تصویر ۱- پرنده شاخدار (با شاخ بز): پرنده‌ها با شاخ‌های تزیینی و گلدار در کنار حوضچه مرکزی قرار دارند. ترکیب بز و پرنده شکاری که در اکثر نقوش عقاب هست؛ نماد حاصلخیزی و رشد گیاهان است (Shepherd, 1963, 68). تصویر ۲- اسب بالدار دم اژدری: مردی سوار بر گاو دیده می‌شود که شاهینی بر دستش نشسته است. بر حاشیه این نقش، اسب بالدار با دم اژدها وجود دارد. تصویر ۳- ترکیب عقاب و شیر (شیردال^۵): ترکیب عقاب و شیر، معروف به شیردال از نمادهای خورشیدی است (افضل طوسی ۱۳۹۶، ۱۴۸). این نقش پیشینه کهن دارد و در بین النهرین نماد نیرو و قدرت است. تصویر ۴- انسان بالدار (هارپی^۶): هارپی یکی از موجودات ترکیبی که در ابتدای دوران اسلامی وجود دارد. تصویر ۵- بز بالدار: بز بالدار در دایره بزرگ روبه روی هم دیده می‌شود که از گیاهی محافظت می‌کنند. در دورتا دور بز بالدار، چهارده حیوان چهارپا وجود دارد. معمولاً در دوران ساسانی و اسلامی بال در این حیوانات در بالای دست و پا وجود دارد و با آن قدرت می‌بخشد. تصویر ۶- بز بالدار قرینه محافظ گیاه: در دورتا دور بز بالدار، چهارده حیوان چهارپا وجود دارد. معمولاً در دوران ساسانی و اسلامی بال در این حیوانات در بالای دست و پا وجود دارد و با آن قدرت می‌بخشد. تصویر ۷ و ۸- عقاب دوسر حامل انسان: عقاب دوسر ریشه‌ای کهن دارد^۷. گریشمن معتقد است این نقش از هنر هیتی به هنر ساسانی وارد شده (گریشمن، ۱۳۹۰، ۳۰۳). در پارچه بدست آمده از دوران آل بویه عقاب دوسر فردی را با خود به آسمان می‌برد که در پارچه شماره ۷، انسان دارای بال بوده (انسان بالدار). ترکیب انسان بالدار از ترکیب‌های باستانی است که در دوران اسلامی در کتب عجایب المخلوقات وجود دارد. تصویر ۹- شیر بالدار: موجود ترکیبی این پارچه شیر بالدار است. ارتباط نقوش گیاهی و حیوانی بگونه‌ای است که

⁵. Griffin

⁶. Harpy

^۷. مربوط به ۱۴۰۰ قبل از میلاد در دروازه‌ی آلاجا هویوک از آثار نقش برجسته سنگی هیتیان به جا مانده است (افضل طوسی، ۱۳۹۶، ۹۴)

نقوش گیاهی به عنوان خط در بعضی از قسمت‌های حیوان دیده می‌شود. در تصاویر موجودات ترکیبی اضافه شدن بال به بدن حیوانات زیاد دیده می‌شود. بال نشانه قدرت است و توانایی حیوان را بالا می‌برد از این رو شیربالدار، در تصاویری که به نحوی به مقام بالا اشاره می‌کند، وجود دارد. تصویر ۱۰- ترکیب انسان- شیر (اسفنکس)^۸: شیر با انسان از ترکیب‌های کهن بوده و اکثراً سر انسانی به بدن شیر ترکیب می‌شود. تا ارتباط بصری بین نقوش گیاهی و اسفنکس حفظ شود. تصویر ۱۱- ترکیب شیر و عقاب: ترکیب موجود شیردال (شیر و عقاب) دیده می‌شود. سرب پرنده و بدن شیر است. اسفنکس‌ها که بصورت قرینه هستند، از درخت زندگی محافظت می‌کنند.

در تعریف موجودات ترکیبی باید گفت: شکلی جدید که معمولاً نتیجه ترکیب در اشکال بصری است، به گونه‌ای که از هر موجود خصایص بارز آن که باعث نشان دادن قدرت است می‌باشد، که در نهایت به موجود عجیب و غیر واقعی تبدیل می‌شود. طراحی پارچه‌ها با آگاهی و دید بصری بالا ارتباط بین نقوش حیوانی و گیاهی برقرار کرده به طوری که جایگزین بعضی قسمت‌های حیوان شده است. استفاده از موجودات ترکیبی در پارچه‌های آل بویه ریشه در دوران قبل و کهن دارد. استفاده از موجودات ترکیبی از زمان‌های بسیار دور در فرهنگ‌های مختلف وجود داشته است. موجودات ترکیبی در اکثر تمدن‌ها حضور داشته‌اند. استفاده از موجودات ترکیبی در ایران ریشه کهنی دارد و تا دوران اسلامی حضور خود را حفظ کرده‌اند.

بررسی و تطابق تصویری کتب عجایب المخلوقات و پارچه‌های ری

کتاب عجایب المخلوقات با ساختار دایره المعارفی، یکی از کتب علمی یا شبه علمی است که از قرن ۷ تا ۱۴ هجری قمری از روی آن در دوره‌های مختلف رو نوشت شده است. کتاب عجایب المخلوقات شامل موضوعاتی در زمینه شگفتی‌های موجودات و آفریدگان جهان، ستاره‌شناسی، انواع ملائکه، در حقیقت بحر، در حقیقت سرزمین‌ها، گونه‌های گیاهی و جانوران، در وصف انسان، در طلسمات، در حقیقت جن و شیاطین است.^۹ جدول شماره ۲ بررسی ارتباط تصویری مابین تصاویر مشابه از کتاب عجایب المخلوقات تصاویر مشابه با صور موجودات ترکیبی پارچه‌های آل بویه است.

جدول شماره ۲، بررسی تطبیق موجودات ترکیبی پارچه‌های آل بویه و موجودات ترکیبی کتب عجایب المخلوقات منبع: نگارندگان

^۸. Sphinx

^۹. هدف نویسنده همان طور که خودش در کتاب ذکر می‌کند، جمع آوری مطالب، نقل قول‌ها، حکایت‌ها، داستان‌های عجیب و غریب از کتب متعدد و از بیان و قلم بزرگانی چون ارسطو، ابن سینا، بلیناس، صاحب الفلاحه و جاحظ به منظور آشنا ساختن خواننده یا عجایب و غرایب جهان است (قزوینی، ۱۳۹۲).

9th International Conference on Language, Literature History and Civilization

March 14, 2023 Tbilisi - Georgia

CINUV
Avicenna International Community College LLC

توضیحات	پارچه های آل بویه	عجایب مخلوقات، ۶۷۸ م/ق محل نگهداری: دانشگاه مونیخ	عجایب مخلوقات قزوینی، ۹۴۴ م/ق کتابخانه ملی پزشکی آمریکا	تاب عجایب مخلوقات قرن ۱۲ و ۱۳ کتابخانه ملی ایران	عجایب مخلوقات قزوینی ۱۱۲۱ م/ق موزه هنر والتر	عجایب مخلوقات چاپ سنگی ۱۲۶۴ کتابخانه ملی ایران	عجایب مخلوقات چاپ سنگی ۱۲۳۱ م/ق کتابخانه ملی ایران
۱ اسب بالدار			-				
۲ انسان - پرنده		-			-		
۳ بز بالدار		-	-		-	-	
۴ عقاب دوسر حاصل انسان			-			-	-
۵ ترکیب شیر و عقاب							
۶ انسان - شیر		-		-	-		
۷ انسان بالدار							

از نظر فرمی، ترکیب‌های موجودات ترکیبی مانند اسب بالدار، هارپی (انسان- پرنده)، بز بالدار، عقاب دوسر، شیر بالدار، اسفینکس (انسان- شیر)، انسان بالدار در تصاویر پارچه‌های آل بویه و برخی نسخه خطی و چاپ سنگی عجایب مخلوقات وجود دارد. با روند و گذر تاریخی تفاوت‌هایی مفهومی وجود دارند که مستلزم شرایط اجتماعی- فرهنگی، مذهبی هر دوره است.

نتیجه گیری

بر اساس سنت خاک سپاری در صدر اسلام، از لباس فرد متوفی به عنوان کفن و یا به منظور پوشش سر استفاده می کردند. برخی از پارچه های کفنی، لباس شخص در زمان حیات وی بوده است. نقش مایه های بکار رفته در این پارچه ها از نظر موضوعی با لباس های روزمره متفاوت نبوده است. به نظر می رسد آن چه اهمیت داشته، بکارگیری نقوش سلطنتی بوده و به نسبت کارکرد پارچه، نقش مایه های آن تغییر نمی یافته است. مشابه با نقش موجودات ترکیبی در پارچه های ری، در کتب عجایب المخلوقات نیز موجود است. در تصاویر موجودات ترکیبی پارچه های آل بویه از نظر فرمی با تصویر موجودات کتب عجایب المخلوقات در ۷ نقش شباهت وجود داشت که نشان دهنده تداوم و استمرار استفاده از موجودات ترکیبی در فرهنگ ایرانی- اسلامی است. به نظر می رسد از نظر فرمی و مفهومی شباهت بین موجودات ترکیبی پارچه های آل بویه و تصاویر موجودات ترکیبی پارچه های آل بویه وجود دارد. بررسی ها نشان می دهد میزان استفاده از موجودات ترکیبی در پارچه های آل بویه، با تغییر مذهب از بین نرفته چرا که پارچه های مکشوفه از ری با کاربری کفن بودند. چیزی که مشخص از فرهنگ ایرانی در غالب اسلامی تداوم پیدا کرده است.

منابع

- ابراهیمی، معصومه (۱۳۹۱) مطالعه تطبیقی دیوها و موجودات مافوق طبیعی در عجایب المخلوقات قزوینی و بحیره فزونی استرآبادی، نشریه ادبیات تطبیقی دانشگاه ادبیات علوم انسانی، سال سوم، شماره ۶، صص ۱-۲۹
- ابودلف، مسمر بن مهمل، ۱۹۷۵. سفرنامه بودلف در ایران، با تحقیقات و تعلیقات مینورسکی. ترجمه سیدابوالفضل طباطبایی، طهران: زوار.
- استخری، ابواسحاق ابراهیم، ۱۳۶۸، مسالک الممالک، به اهتمام ایرج افشار، تهران: علمی فرهنگی.
- اشپولر، برتولد (۱۳۶۴) تاریخ هنر ایران در قرون نخستین اسلامی، انتشارات علمی فرهنگی
- اصطخری، ابواسحاق ابراهیم، ۱۳۷۳. ممالک و مسالک، ترجمه محمد بن اسعد بن عبدالله تستری، چاپ اول، تهران: انتشارات ادبی و تاریخی.
- افضل طوسی، عفت السادات (۱۳۹۶) طبیعت در هنر باستان، تهران، دانشگاه الزهرا- مرکب سپید
- براتی، پرویز (۱۳۸۰) عجایب ایرانی، انتشارات افکار.
- یکر، پاتریشا، ۱۳۸۵. منسوجات اسلامی، ترجمه مهناز شایسته فر، تهران: موسسه مطالعات اسلامی.
- پرویزی، محمد (۱۳۸۶) عجایب نگاری در ایران اسلامی، تندیس، شماره ۱۱۲، صص ۱۲-۱۵.
- پوپ، آرتور اپهام، آکرمن، فیلیس، ۱۳۸۷. سیری در هنر ایران، جلد ۲ و ۵، ترجمه نجف دریابندری، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- ترکمنی آذر، پروین. ۱۳۸۴. دیلمان در گسترده تاریخ ایران، تهران: انتشارات سمت.
- چیت ساز، محمدرضا، ۱۳۹۱. تاریخ پوشاک ایرانیان: ابتدای اسلام تا حمله مغول، تهران: انتشارات سمت.
- دادور، ابوالقاسم - مبینی، مهتاب (۱۳۸۸) جانوران ترکیبی در هنر ایران باستان، تهران، دانشگاه الزهرا
- دادور، ابوالقاسم، الناز حدیدی، ۱۳۹۳. بررسی منسوجات قرون اولیه اسلامی، جلوه هنر، شماره (۶) صص ۱۵-۲۲.
- رامهرمزی، ناخدا بزرگ شهریار (۱۳۴۸) عجایب هند، ت: محمد ملک زاده، بنیاد فرهنگ ایران، تهران.
- روح فر، زهره، ۱۳۸۰. نگاهی بر پارچه بافی دوران اسلامی، تهران: انتشارات سمت.
- ریاضی، محمد رضا (۱۳۸۲) طرح ها و نقوش لباس ها و بافته های ساسانی، تهران گنجیبه هنر
- زرقانی، مهدی (۱۳۹۰) تاریخ ادبی ایران و قلمرو زبان فارسی، سخن.
- فریه، ر. دبلیو، ۱۳۷۴. هنرهای ایران، ترجمه پرویز مرزبان، چاپ اول، تهران: فروزان.
- فقیهی، علی اصغر، ۱۳۶۵، آل بویه نخستین سلسله قدرتمند شیعه، تهران: انتشارات صبا.

- فون هس، سیرینکس؛ شوارتس، ادوارد (۱۳۸۵) نقش مرغ در نسخه عجایب المخلوقات، ت: عباس آقاجانی، گلستان هنر، صص ۷۸-۸۵.
- گریشمن (۱۳۵۰). هنر ایران در دوران پارتنی و ساسانی ت: بهرام فره وشی
- مقدسی، ابو عبدالله (۱۳۶۱) احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم ت: علی نقی منزوی
- مقدسی، ابو عبدالله. ۱۳۶۱، احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم ترجمه علی نقی منزوی، تهران: نشر کومش.
- Shepherd ,D.Dorothy, Three Textiles from Raiy, The Bulletin of the Cleveland Museum of Art, Vol. 50, No. 4 (Apr., 1963), pp. 65-70,1963.
- Wiet,Gaston,1947. Soieres persanes.LE Calre, imppimere DE L'INSTITUT Frncais, D'RARC HEOLGIE ORIETALE
- Moini, Mehdi and M. Rollman, Christopher, Buyid Silk and the Tale of Bibi Shahrbanu: Identification of Biomarkers of Artificial Aging (Forgery) of Silk, Anal. Chem., Publication Date (Web): 05 Sep 2017.